

Музейлени халкыла аралы кюнү

Элни тарыхын асыраучу жер

Көндөлөнү музейи 1987 жылда Октябрь революциясы жетмишжылдыгына кыюуларга. Аны биринчи директору Улакпаны Зейтун экикатталы жаңгы кюнү отуларна жөзүнө, миниге бля экспонатла жыйганды. Энде алай зат биринчи ачылыгына адамга эртертеги кийимине, сауга-саба, суратла, дагыда көп затла келтире эдиле.

озганд да кыайтай көтмөгөндү. Музей бля шагьрей болууга баш элпеден да келип тургандыла. Экспонатлага уа кышула бара эди. Кыралада торлеңиуле башлангандан сора мында да хал осалга кетди. Аз-аздан музей чачыны. Меккем да тозуарды. Сюртоку болу ишле керек болууда. Кыауун жый мындан алда уа элден чыктыган

Музейни тыш көрүмдүсү.

аттарын хурмет бля айттайкы. Андан берн музей экинчи тургана болду. Бютоклокөдө аны таматасы Отарланы Магомедди. Ол ишле башлаганы экспонатла кышула бардыла. Мында оч бөлөм барды. Биринчи этажында тарых-этнография эм аскер сыйлыккыны отуларны орналдыла. Алда халкыбызны бурун юс кийимлеринден башлап жайырманчы өмүрдө бардырылган урушлага кыатышан көндөлөнчленили суратлары эм ала бля байланы кыагытай бардыла.

Экинчи этажы уа саулайда сурат галереяды. Ол белгилу художнигыбыз Курданданы Валерийни атын жорюдди. Мында отууу кызыргаларында Кязими, тауу анысы, сабийлени, тишируланы суратлары керөбиз. Поэтни терен сагыш-

лы сыфатына, урчук ийире турганды анычаны, ахшы муратары алда болган кызыгыкыне неда кыурч кыалана соелген тауларыны суратларында көңгөнү алмай кыаруу турлугун келеди.

Музей халкыбызны аты айттыгына жашларыбыздан бири Хутуйланы Ханасрийни атын жорюдди. Мында миллиети жарыу, кыуанч конлери белгилениди. Ол кезилдеде элни адамлары, администрацияны кыуулыкчулары, усталла, окуучула да келеди. Абадана сөлөшөдиле, жаш төлөнү тоу эызда барырууну кыагысын этедили. Элни проблемаларын айтарады, озганд замананы, Көндөлөнү ахшы адамдары да эсгердили.

ОСМАЛПАНЫ ХАЙСА.
Суратланы автор алганды.

Этнография бөлүмү.

Бурун ишилген таш кели, саба ачкы, бичилген, бичилмеген кийим, жамчыла - бирин айт да, бирин кый. Адамла уа? Бир-эки көлгөн бля киши да кыаймай. Энише-өргө

кыолайты жашла, ахча берип, реалгагы эки киши соелген. Ол кезилде туристден не бир неда эки бляга эдиле. Сау жылы ичиде окуучула, мейе тоюлгон, мен Кавказда сопуруккы деп, бери алай аруу умуу бля көлгөнү кыстып өргө бек кыыйн эди. Кыалай да эти, нызамны бузгана бля сөлөшүп, аруу айтып, неда ишлене, окутуган жеринге билдирликте деп, кыоркутуу, жууштуруу эдик.

- Охо, мен кесип ол адам бля төрөшкө керейми, - дейме да, сарыкчы-ылананы тынчайтамы. Ол ичигеде башка кыастуу жу-

рибиз болганды. Кертиди, бышай чеге жеткенде 700-800 туристден не бир неда эки бляга эдиле. Сау жылы ичиде окуучула, мейе тоюлгон, мен Кавказда сопуруккы деп, бери алай аруу умуу бля көлгөнү кыстып өргө бек кыыйн эди. Кыалай да эти, нызамны бузгана бля сөлөшүп, аруу айтып, неда ишлене, окутуган жеринге билдирликте деп, кыоркутуу, жууштуруу эдик.

Умүт - тау башында...

КЕРТИ ХАПАР

Турбазага хар кюн сайын жыйрма адам көлгөндү. Алаңы Тау артына ашырып, жангайары ала эдик. Туркестан бери, жангетли болгон, Мусулканы Камал башы ачыккы жок ташуучу машина бля жетдиричү эдик. Ол кезилде Чегем ауууну жолура, эртерте кырада да Булугундан өргөсү, асыры амандан, тапсыздан, кыоркыма, андан башка шофер ишлерге уналмаганды.

Тайгарыбызны биринчи керө көргөн, ботондо ол Россияны топле-тиоз аулакларында өсгөн адам болса, сейгер-тамышга кыалып, кесин аруу бля бери уруп, былай жезде сак болууга, эселп атларга керек болганын турбаза кюя эди. Аны себепти турбазаны арбазында биринчи кюн жаңгы келген кыуанч адамлары бля сөлөшүп, хар адамны тауну кыоркуу болуму бля шагьрей этерге ботачу эдик. Ушакны уа тамта инструктор бардыганды. Бир кюн кабинетте ол, бети торлеңи, киреди.

- Не этесе? Нексе байлы - деп сорсам, ол а, ары-бери бурмай.

- Жаңгы кыаумда бир тиширей барып токтаган кылыккысыз, ауушкы чабып, сөлөшкөргө, уушкы этерге кыайланды. Аны арсарысы кыастарга керекди, - дегенди.

Биз алай айт турганды. Камал бля ол кыуанчу таматасы, эспирек тиширей, келди да, ала да ол кыздан тарыхын башайдыла.

- Жолда, машина кыастуу бара турганалы, элине салыны, тохтаган жерлерибизде уа кыагыла, ташага ырларга керешти, кыабыбызны ичип бошандыла, - дейди.

- Турбазаны нызамына, жоругуна сыймайы, кесин саугулууну сактайлы, жыйындан айрылбай, кыайла болса эчки жолда айланган, жан кыоркуулууга тошоп теберисей, аллайланы, ауушка жырбесей, койлерине кыайтарган койле-

мушла чыгып, тиширууга тобелмай кыаламы. Эртенде жыйын чыраны алтына барып кыайты, сөлөшкөргө деп, кесим - кесиме сөз береме.

Алай тиристе аруу көтөндү. Алай бир сагат да озмай, жеткенде нече таш топ алпөтүрдө деп, кыуанч келди. Турбазадан алгайга эки километрден көп тойлоу эди. Чабып жеткенде, инструктор кыыз: «Не бек кыоркочим эсе да, тыламаккы», - деп, жыйын. Тахта инструктор да: «Мен мен тононе санга айтан кыау бу эди», - деп көрпөтүздө өлкөнү.

- Чегем ауууну чыраны Кавказда бек уллулдан бириме, аны кыалынгызы бир неча жук метриди, керекте дери соулуган тили уа, эрий-эрий, тауусулуп, онбеш метр бийиктиги болган сыйдам кыабыргады. Жайын кыауу конлериңде ол кыабыргадан, аны тешип, шорха суумуука агадыла. Быйлай, чыраны юсюндөн нече тошоу турчуу эдиле да, адам аныксыз деп, биз ол тийери алына басыккы жип тагып, былайдан ары таптаргача кыоркуулуугу деп, алай жоругу жайын тагыган эдик. Ол башы тагып, турбаза, Ол башы бля секирип, чырандан акгыбан шорхаланы тобонө соелди болганды.

- Билгенде турбаза, орай, мен аны алайдан нечра керө чыгарганыма, - дейди турист жыйыны инструктору.

Ол кюн окуяна өлкөнү Нальчикке жетирдим. Ленинградта ашырабыз. Тамблагла уа, кенно тобо пошгана, кылыккысы жауун жаууду, тарда онбеш килоңору этеди, жолыны ырха басады, турбаза кыоркуусу жайыга тошоу эди. Шендо мында турган туристлери Тау артына ашырау андан баша амальбиз, борчууа кыамагында деп турган кыабырлап, кыайла болса эчки жолда айланган, жан кыоркуулууга тошоп теберисей, аллайланы, ауушка жырбесей, койлерине кыайтарган койле-

Мен а б кыарт тиширей ий-макылагы кыыз Ленинграддан болганын аныгагынамындан сора, битеу сангармы курушкана, аберы айталмай, шумсуу отурама. «АстозФирмулди! Буланы, жерини эки этегинде жашаган хариптели, ажаллары быйлайда, Чегем аууунда, бирге не болду?» - дейме.

Ол кийин кыагына: «Жаңгы тобокер кызыны өлгөнүн эки кюн мындан алга Ленинград жиберген эдик», - дөргө карваруум, кючом жетмеди, келом да бармады.

ЗОКАЛАНЫ Зейтун.

Билдире койгөргө

Диатезден - жумуртка кыабукь

Кыаты биширигени тауура, жумуртканы тыш кыабугун табакчыкыга салып, стопну юсюнде тутуп, кыурууга, алай этерден алга уа, жумуртканы кыабугуну ич жапын плккасындан бек иги тазалауга керекди. Фарфор тойшошкөгө салгыга да, жумуртканы кыабугун тойуу, уууу, поршок этиги. Дарман олуу. Алай былай затны эсден көтөргөмиз: жумуртканы кыабугуну дувоканы ичине салып неда кюн тапкылаңы топле-ринде тутуп кыурууга артылады жарамды.

Порошкуну юсюне лимончу сууундан бир нечра тамчы (аны орунуна лимон кислотаны хайырланарга жарамды) кыагына, 6 айдан 1 жылга дери жы сапы болган сабийчикке порошкуну бичканы бурунугу бля алынган тенгли бирин эм 3-5 тамчы лимон соку. 1 жылдан 2-ге дери жы сапы болган сабийге уа порошкуну эки керге көб, сокдан а 6-8 тамчы, 3 жылы толган сабийге уа порошкундан 3 керге көб, сокдан 10-12 тамчы бериге керекди.

Порошкуну коңдон бир керге 1 айнэ эм андан да көбюкөр заманы ичиде хайырланарга болуукду. Былай бир болууга керекди деп шарт марда тохтадырылмайды. Порошкуну сабий ашлага кыошарга да жарайды.

Битенни кетериуну тамашалык байхамы
Бити чыгарыккы жер аз-маз кыагырданай, йоду алгыгы, ол жериге сорпого, алайгызы йодну сортогден сора 20 минутну бир зат бля басып туруп, койюорюдо.

Заманы озгурган эсегиз, сизге былай тамашалык байхам болуурукуду: бирер стопла кыашкы туоуз сары жауу, бачкы аракыны эм будай уну алгыгы, берге кыошуп, ич кыаштырыгызы, арууган жериге салып, байлап, 5-6 сагытны тургууа кыогуугу. Андан сора байлуугузу алышыдыгызы.

Адамны мыйасына да ол хайырлы. Метоними болгызы аны себепти оксродан болгыны деп айттылганы да шагытылык этеди. Кыалай алай болса да, ол есет продукткыны адал осында эчки маганыны тутайды. Кыаны саркыууну тохтатууга, чачны өсүү-

Битиуогонго терк биширикти, балкам аны ирмин таргып чыгарлыккы, алайда жаргызы деп сар болуукду.

Чачырауукдан-дарман суу

Школ жылларында көп жаш адамлаңча, неда да чачырауук бля байланы жарсыруу болуп турганды. Ынам мени аны бля байланы проблемаларымы кыалай кетериге боллугуну эки амалына юйретген эди.

1. Ныз неда нарат төрөкени ичелеринден 1 стакан алып, юсерине 1 стакан кыайар сууну кыуруга, 6-7 сагытны ичиде жибме кыоуга керекди. Андан сора аны озсөргө эм бетте, лосончуа, эртенликке эм ичирликте сортоп турга керекди.

2. Мистовел (чымкык, тубу) деген дарман хансны (жаады жашилей турганын да алыгызы), уууу туурап, кыардым шешага 3 юлюшондун бири баш кыагыныч, жыйгызы, аны юсюне аракыны (самогонну да жарайды) эрини-буруну бля толтуруу, кыуругузу, 14 коңио ичиде кыараныгы салкын жерге салып, туугузу, аны эртенликке бля ичирликке битигеги кюн сайын, чачырауукка кетип бошгыныч дери, сорчотпей тургуугу.

Зегериуу бу рещент чархыгында чачыраууктан, чачырауудан кыурууга да жарайды.

Кыанда бал тузну мардагы келтириуну амалы

Грекчадан жукьа хантуз этигиз, союгоюз эм ол сууну суусал болган заманыгызда эм чай ичеге сойген кезилдегизде ичеге ич тургуугу. Кыалай бири союсга да, аллай бири жарым неда сау жылы ичиде, кыагында бал туз мардагы келгичи дери, ичгеней тургуугу.

Андан сора уа бу дарманы кезилде кезуге профилактика халда иче - иче тургуугу.

«1000 советов» газетден.

Хумзу

Росовиде хумзуга ич кере, заманы ичиде бишлык деп турганды. Андан этилген потточоккегы сырники деп айттылганы да шагытылык этеди. Кыалай алай болса да, ол есет продукткыны адал осында эчки маганыны тутайды. Кыаны саркыууну тохтатууга, чачны өсүү-

уноне да себеплик этеди. Адамны мыйасына да ол хайырлы. Метоними болгызы аны себепти оксродан болгыны деп айттылганы да шагытылык этеди. Кыалай алай болса да, ол есет продукткыны адал осында эчки маганыны тутайды. Кыаны саркыууну тохтатууга, чачны өсүү-

Умуу абдангагы кибик, сабийге да бек хайырлыды. Соелкени кыатдырарга се-

Аманлык

Наркотикле хазырлаган фатар

Аргуданчы кишини Наркотикудан от кызырлаганды бля граждн некляры барды. Ала наркотикун тутканын оюн терлеңи, Уран районуну прокуратурасында алага угулоный ич ачыгы кыагына ала.

2011 жылда февралдан башлап тосла Наркхалак фатар тутканды. Аныуна наркотикун боллмагыналыга

беллик этеди. Врчла аш орунлары тишлөгөн, гастриттерди болгангагы, атеросклероздан, гипертониядан кыяйлангагы, бауурлары, бойреклери, кыуулары, өттери аруугангагы да дайым да хуму ашуу тургууга керекди, деп айтдыла.

Басмага **КУРДАНАНЫ САКИНАТ** хазырлаганды.

Жол

Жутлук жарсыу келтиред

Улуу эм гиче автобусла бля адамла жорюткенди жууулыккыларын кетире, транспорт предриятиляны оюнуларыны кыалай ишленгенлери контролю конлери мурата республиканы жеринде 16-чы майдан 25-чи майдга а дери кезиде «Автобусу» онкюлюк бардырдыла. Аны баш маганысы жолда жолюн кыоркуусузлугуларын жалчутууду. Нек дегезиз пассажир автотранспорт көп

авария этеди, алаа ачыгына аны азыгагы угай, өсө барды.

Арткагы маршрут таксилени водителерины нызамсызлыклары, улуу көлөкөлөкөлө, жулуктары бля жарсыуулыккы терк-терк боладыла. Машиналары ичиде аманлыктышка-тык толуп баргылыккы, кийи кыагырмайды, водителге ГАИ-чи кыуулуучуларыны айтанарына кыуулап салмайдыла. Аны ючюндө автобусланы авари-

Онкюлюк кезиунде жол-патруль службаны кыуулуучулары жолда жолюн жорукларына бузуклук этгенли ачыккылаууга, пассажирлени кыоркуусузлуктарынын жалчутууга айырып эс бурлукуда.

Фатима БОЗИЕВА, КМР-де МВД-ны ГИБДД-ны жол-патруль службасыны полку.

ИЗЛЕУ

Хапарыгыз бар эсе...

2011 жылда 16-чы апрель ичигеде сагат сегизден 30 минут озуп белгилу болмаган водителер, Нальчикде Толстой орам бля, университетти кыаткында 1970 жылда тууган адамны бастырган-

Ол жаралы болганды. Республикада жашаган алдан аварияны көргөнлери, аны юсюндө эшиткенлери болгына бля, бу телеринде алышырлени тилебиз:

96-100, 49-55-93 неда 02.

Халкыла аралы Черкек Ассоциация, КМР-де «Адыг Хез»-ОО, КМР-ни адыг жамуауу органдарыны Координация совети, «Адыг посыл», «Кабардино-Балкарская правда», «Заман», «Советская молодежь», «Горная галтель», «Ошакмак», «Нур» журналлары редакциялары, «Кыабарты-Малкыар» ГУ ВТК, «Нальчик» НОТР, «Элбурс» китал басма Совет Союзу Жигити, авиацияны генерал-майору, белгилу жамуауу кыуулуучу **КАРДАНОВ Кубати** Локмановны елгени юсюндө, улуу бушу этип, билдиреди эмда аны жууккыларына бля ахуларына кыагы сөз береди.

УЧРЕДИТЕЛЬСКО-КАБАРТЫ-МАЛКАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

<p>Баш редактор АТТАЛАНЫ Жамал</p> <p>РЕДАКЦИЯ: БЕШПАЛЛАНЫ Муталип (баш редактору орунбасары), КЫОНАКЛАНЫ Хасан (баш редактору орунбасары), АЛИКАЛАНЫ Владимир, БИТИРЛАНЫ Аминат, ТУРКЛАНЫ Хауа, ТОКУМАЛАНЫ Хусейн, ТОКУЛАНЫ Бис (жууалы секретары).</p>	<p>ТЕЛЕФОНЫ: Редактору ичиримайы - 42-63-01; Баш редактору орунбасары - 42-38-21, 47-26-22; Жууалы секретарь - 42-66-85; Секретарь - 40-93-62; Корреспондент - 42-63-52.</p> <p>РЕДАКЦИЯНЫ БЕЛОМЛЕРИ: Жамауу-политика бөлөм - 42-67-68, 42-14-02; Экономика бөлөм - 42-66-73; Культура бөлөм - 42-75-82, 42-68-72; Социальный политика бөлөм - 42-66-76, 47-27-59; Жаңгы маалымат таргачы бөлөм - 42-66-71; Психология эм реклама бөлөм - 42-37-94; Тылмачыла бөлөм - 47-31-28; Сурат алуучу - 42-75-82, 42-66-76; Бухгалтерия бөлөм - 47-26-28, 42-39-65.</p>	<p>Редакция авторла бля кыагыз жорютмедин. Кыау жамауула рещения этилмедин эм ала артка кыайтармайдыла.</p> <p>Газетде басылганын материалда айтылган оюмла, рещанияны оюму бля кешилеке болуукду. Алай айткылар хар зат ючюн, Россия Федерацияны Басманы юсюндө закондуна этилдиликке материалды орданы келесери жууушуды.</p> <p>Рещания авторлардан ала кетип тигинден (машина бля жазылган 5-6 бет) кайтп алмайды.</p> <p>Газет Басманы эм адылмай информацияны эркинликтерин кыуруугу бля Кыабарты-Малкыар респондентликке 1994 жылда 14-июньда регистрация этилгенди.</p> <p>Регистрация номер - Н-0066. Индекс - 51332</p>	<p>Газетни басмага КМР-ни Жаш тегилеу эмда жамуауу биринчилен иштери жаңы бля министрликте кючуну компьютер службага хазыр этгенди.</p> <p>Газет «Тетраграм»-ОО-ну типографиясында басмалганды. Нальчик шахар, Ленин аты проспекти, 33</p> <p>Газетлени ичелерине тапалару ючюн КМР-ни пошта сызыкны федеральный управленисы жолдоу эди.</p> <p>Телефон: 42-06-51, 42-19-97</p> <p>Газетлени рещанияга салыну ючюн КМР-ни «Роспечать» акционер обществасын кыагы эди.</p> <p>Телефон: 42-69-34</p>	<p>Номерге графикаге керне 19 сагытта кыоп салында. 20,00 сагытта кыоп салындагыны.</p> <p>ГАЗЕТНИ НОМЕРИНИ ЧЫГАРГАН</p> <p>Редактору Хауа - докуржуну тектерди; Гайдаланы Рита - жууалы секретарыны орунбасары; Акчуланы Феруза (4-чю бет); Мисарланы Лейла (1-чи бет); Зезаланы Лида (2-чи, 3-чю бетле) - корректорла.</p> <p>36000, Нальчик шахар, Ленин аты проспекти, 5 чю бөлөм; электронный почтасы: elbor_50@mail.ru</p>
---	--	---	--	---